

MALAKA OSHIRISH TIZIMIDA BOSHLANG'ICH SINFLAR O'QITUVCHISINING KASBIY KOMPOTENTLIGINI TAKOMILLASHTIRISHDA RIVOJLANTIRUVCHI TA'LIM O'RNI

Perdexan Alimbetovna Saliyeva

QRXTXQTMOHM “Maktabgacha, boshlang'ich va maxsus talim metodikasi”

kafedrası katta o'qituvchisi

ANNOTATSIYA

Jamiyat hayotida ta'limning o'rnini kundun-kunga ortib bormoqda. Ma'lumki, ta'lim yosh avlodni hayotga tayyorlashning asosiy va eng samarali vositasidir. Shu bilan birga, u ishlab chiqarish, texnika, boshqaruv sohasida insoniyat tajribasini oqilona o'zlashtirish vositasi hamdir.

Kalit so'zlar: boshlang'ich sinf, ta'lim, kompetentlik, tarbiya, xalq ta'limi, malaka oshirish.

KIRISH

O'qituvchining kasbiy kompetentligini rivojlanganlik darajasi tizim xususiyatlarini hisobga olish hamda ta'lim jarayonining ilmiyligi, samaradorligiga bog'liq.

Ta'lim oluvchilar rivojlanishining yuqori darajasiga faqat rivojlantiruvchi ta'lim orqali erishish mumkin, bunda ta'lim oluvchilar bilimlarnigina o'zlashtirib qolmay, balki bilim olish usullarini ham o'zlashtiradi. Bilim olish usuli bu - sub'ektiv bilish vositalari bo'lib, ularsiz ta'lim oluvchilarning ijodiy faoliyati amalga oshmaydi. Rivojlantiruvchi tizimda bilimlar ta'lim oluvchilarning faol mustaqil bilish faoliyati jarayonida olinadi, o'qituvchining asosiy vazifasi, ta'lim oluvchilarga ularning bu bilimlarga bo'lgan ehtiyoji va faolliklariga bog'liq bo'lmagan holda tayyor bilimlarni uzatishdan iborat bo'lgan an'anaviy tizimdan farqli, ta'lim oluvchi faoliyatini boshqarishdan iborat bo'ladi.

Ta'lim-tarbiya sifatini oshirishning asosiy omili o'qituvchi va ta'lim oluvchining ta'lim jarayonidagi va tadqiqot ishlaridagi o'zaro munosabati, o'zaro aloqasidir. O'qituvchi faqat axborot uzatuvchi emas, balki tashkilotchi, rahbar, maslahatchi bo'lishi, ilmiy metodlar bilan qurollanib, ta'lim jarayoni qonuniyatlari va mexanizmlarini chuqur anglab, uni boshqarishi lozim.

ADABIYOTLAR SHARHI VA METODOLGIYA

Rivojlantiruvchi ta'lim o'qituvchi va ta'lim oluvchi faoliyatlarining rivojlanish jarayoni. Shunga asosan, o'qituvchi va tinglovchilar faoliyati, umuman olganda, malaka oshirish tizimida o'quv-tarbiyaviy jarayonni ilmiy tashkil qilish muammosini hal qilishga, xususan, pedagogik jarayon sub'ektlari - o'qituvchi va tinglovchilarning mustaqil ijodiy faoliyati shakllanganlik darajasiga bog'liq bo'ladi. Bu tinglovchilarning muayyan muammolar bo'yicha individual izlanuvchan faoliyatini tashkil qilish, izlanish natijalarini referat, ma'ruza, metodik maqola, malaka ishi ko'rinishida taqdim etishida namoyon bo'ladi.

Uzluksiz malaka oshirishda boshlang'ich sinf o'qituvchilarida ijodiy faollikni shakllantirish omili o'quv jarayonini optimallashtirish va jadallashtirish, tinglovchilarning o'quv-bilish faoliyatlarini ilmiy tashkil qilish, ularning birgalikda olib boradigan ilmiy faoliyatini uyushtirish kabilarda namoyon bo'ladi. Zamonaviy sharoitlarda xalq ta'limi tizimida pedagoglarning intellektual salohiyatini rivojlantirish mexanizmini takomillashtirish, uni amalga oshirishning infratuzilmasini ishlab chiqish davr talabiga aylandi. Bugungi kunda dunyo miqyosida xalq ta'limi xodimlarini aqliy-intellektual jihatdan rivojlantirishning insonparvarlikka asoslangan ko'p parametrliligi konsepsiyalari ilgari surilmoqda. Bu borada pedagogik-psixologik tadqiqotlardagi aksariyat yondashuvlar shaxsni o'z-o'zini rivojlantirishga, ya'ni shaxsga yo'naltirilgan ta'lim muammosiga qaratilganligidir. Binobarin, bu jarayon amaliyotda malaka oshirish tizimini yanada takomillashtirish, innovatsion jarayonlarni kengaytirish, ta'lim xizmatlarini diversifikatsiyalash, sifat menejmentini joriy qilish, kasbiy ehtiyojlarga asoslanish, individual faoliyatni modellashtirish, loyihalashtirish, uzluksizlik, uzviylikni ta'minlovchi ko'p komponentli yondashuvlarni amalga oshirish zaruratini yuzaga keltiradi. Respublikamizda olib borilgan keng qamrovli islohotlar natijasida xalq ta'limi xodimlari malakasini oshirish tizimining moddiy-texnik bazasi, huquqiy-me'yoriy, ilmiy-metodik ta'minoti mustahkamlandi, pedagoglar kasbiy mahoratini uzluksiz rivojlantirish usullari joriy etilmoqda. Amalga oshirilgan ishlar bilan bir qatorda pedagog-xodim imkoniyatlaridan to'liq foydalanish va malaka oshirish kurslarida ta'lim turlarini uyg'unlashtirish orqali o'quv modullaridagi amaliy mashg'ulotlarni mukammallashtirish ehtiyoji tug'ilmoqda. Jumladan, malaka oshirish ta'lim muassasalari amaliy faoliyati, o'quv reja va dasturlarining tahlili hamda bir necha yillik kuzatishlar kurslarda asosiy e'tibor pedagog xodimning umumiy tayyorgarligini, kasbiy kompetentligini takomillashtirishga qaratilishini, ularning

kasbiy xususiyatlari, individualizmi, mahorat darajasi va ehtiyojlari yetarlicha inobatga olinmayotganligini ko'rsatdi. Shu nuqtai nazardan malaka oshirish tizimi oldida kechiktirmasdan hal etilishi lozim bo'lgan muhim vazifalardan biri sifatida o'quv jarayonida amaliy mashg'ulotlarni tashkil etishga alohida e'tibor qaratish, ularni loyihalashtirish va amaliy ishlanmalar, topshiriqlar hamda turli metodlarni qo'llash natijasida quyidagilarga erishish nazarda tutiladi: - pedagogni sust ob'ektdan faol, mustaqil, intiluvchan, raqobatbardosh subyektga aylantirish; - pedagogning faol hayotiy, kasbiy pozitsiyasini shakllantirish, dunyoqarashini o'zgartirish; - kompensiyaviy rivojlanish bosqichlarini shakllantirish orqali kompetentligini muntazam oshirishga yo'naltirish.

NATIJALAR

Bu vazifalarga e'tiboran o'qituvchilarning kasbiy bilim va mahoratlarini rivojlantirish hamda yangilashga undaydigan shaxs, davlat va jamiyat ehtiyojlarini hisobga olgan holda ta'lim xizmatlari bozorining shakllanishiga mos yangi malaka oshirish va qayta tayyorlash tizimini yaratishga alohida e'tibor berilmoqda. Binobarin, shu o'rinda xulosa qilish mumkinki, o'qituvchilarni tayyorlash, qayta tayyorlash va ular malakasini oshirish tizimining samaradorligi bu tizimni ehtiyojga asoslangan holda tashkil qilish yoki boshqacha qilib aytganda, malaka oshirish dasturlari ehtiyojidan kelib chiqib tuzilgan bo'lishi kerakligi bilan belgilanadi. Malaka oshirish muassasalarida amaliy mashg'ulotlarni takomillashtirish pedagog-xodimlarda motivlarining mustahkamlanishi, kasbiy kompetentligini uzluksiz rivojlantirishning qulay, samarali vositalarini tanlash hamda amalga oshirishga sharoit yaratadi. Shuningdek, pedagoglarning individual xususiyatlari, kasbiy qiyinchiliklari, qiziqishlari, ehtiyojlari, shaxsiy motivlari, tajribasi, malaka darajasi va ijtimoiy imkoniyatlarini inobatga olishga xizmat qiladi. Psixologlar katta yoshli ta'lim oluvchini o'quvchi yoki talabadan farqlab turuvchi 5ta asosiy belgilarni ko'rsatadilar [__, 36-b]: **Birinchi**dan, katta yoshli inson o'zini mustaqil, o'z-o'zini boshqaradigan shaxs sifatida anglaydi va uni boshqarish harakatiga ko'p hollarda tanqidiy munosabatda bo'ladi.

Ikkinchidan, katta yoshli inson dunyoqarashni shakllantiradigan hayotiy, ijtimoiy, kasbiy tajribaning katta zaxirasini to'playdi va kelayotgan har qanday axborotni shu tajriba nuqtai nazaridan baholaydi.

Uchinchidan, katta yoshli inson o'qishga amaliy yondashadi, o'qish yordamida

hayotiy muammolarini hal etishga harakat qiladi. **To'rtinchidan**, o'quvchi yoki talabdan farqli ravishda, u olgan bilimlarini shu zahoti qo'llashga va o'quv jarayonidan shu zahoti qoniqish hosil qilishga intiladi. **Beshinchidan**, uning axborotni idrok etish jarayoni emotsional baholash bilan birga kechadi, bunda uning miyasi salbiy hissiyot uyg'otadigan har qanday axborotni to'xtatib qo'yishga harakat qiladi. Xalq ta'limi xodimlarini qayta tayyorlash va malakasini oshirishda, andragogika tamoyillariga asoslanish zarurdir, chunki bunday tamoyillar quyidagilarni o'zida mujassamlashtiradi

1. Kattalar bilan o'zaro birgalikda faoliyat ko'rsatish madaniyatini shakllantiruvchi kasbiy bilimlar.

2. Butun hayot davomida ma'naviy-madaniy, kasbiy taraqqiyotni axborot va uslubiy jihatdan qo'llab-quvvatlashni ta'minlovchi bilimlar. Insonning tobora o'sib boruvchi ehtiyojlarini qondirish o'z shaxsini rivojlantirish muammosi ham juda dolzarbdir, kattalar ta'limi esa o'z shaxsini takomillashtirish va o'zligini namoyon qilishga yordam beradi. O'z-o'zini rivojlantirish – shaxsning o'zida kasbiy tajriba, malaka va mahoratni takomillashtirish yo'lida aniq maqsad va puxta o'ylangan vazifalar asosida mustaqil ravishda amaliy harakatlarni tashkil etishi hisoblanadi. Kasbiy rivojlanishning asosiy yo'nalishi – kasbiy tayyorgarlik, kasbni egallash va kasbiy faoliyatni amalga oshirish jarayonida shaxsni rivojlantirish, shaxsni kasbiy shakllantirish jarayoni individual ravishda o'ziga xosdir, kasbiy faoliyat insonga o'zini anglash, o'zini o'zi rivojlantirish imkoniyatlarini beradi, shaxsning kasbiy hayotining individual trayektoriyasi normativ va normativ bo'lmagan hodisalar bilan belgilanadi, kasbiy rivojlanishning psixologik xususiyatlarini bilish insonga o'z kasbiy biografiasini ongli ravishda loyihalashtirish, qurish, o'z tarixini yaratishga imkon beradi. Shunday qilib, mehnat bozorida yuzaga keladigan kuchli raqobatga bardoshli bo'lish ehtiyoji har bir mutaxassisni o'zida kasbiy kompetentlik va unga xos sifatlarni tarkib toptirishga undaydi. Lug'aviy jihatdan “qobiliyat”, mazmunan esa “faoliyatda nazariy bilimlardan samarali foydalanish, yuqori darajadagi kasbiy malaka, mahorat va iqtidorni namoyon eta olish” ma'nosini anglatuvchi kompetentlik negizida ijtimoiy, maxsus (psixologik, metodik, informatsion, kreativ, innovatsion hamda kommunikativ), shaxsiy, texnologik va ekstremal kompetentlik kabi sifatlar aks etadi.

XULOSA

Yuqoridagi fikr va mulohazalardan ko‘rinib turibdiki, hozirgi kunda xalq ta‘limi xodimlarining kasbiy ehtiyojlarini aniqlash va ularning malakasini oshirishga differensial yondashuv dolzarb muammo sifatida qaralmoqda. Bunday muammolarni hal etish esa o‘z navbatida malaka oshirishning samarali tizimini yaratishni taqozo etadi. O‘qituvchining kundalik ishida tadqiqot elementlari har doim bo‘lgan va u kelajakda ortib boradi. Shu sababli ayniqsa, boshlang‘ich sinf o‘qituvchisining kasbiy-metodik faoliyati xususiyatlarini chuqur o‘zlashtirishi, kasbiy o‘z-o‘zini anglashiga sharoit yaratish, ularning ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirgan holda tadqiqot ko‘nikmalarini rivojlantirish, kasbiy fikrlashga o‘rgatish lozim. Bu esa har bir tinglovchini tadqiqot faoliyatiga jalb qilish bo‘yicha yaxlit tizimni ishlab chiqishni taqozo etadi.

Tinglovchilarning bilish mustaqilligi va ijodiy ko‘nikmalarini rivojlantirishda mustaqil ish keng imkoniyatlarga ega. Didaktikada mustaqil ish ta‘lim oluvchilarda bilish mustaqilligini rivojlantirishga imkon berishi, bilish mustaqilligi o‘z navbatida mustaqil ta‘lim olish poydevori ekanligi isbotlangan.

Xozirgi davrda oliy ma‘lumotli mutaxassislardan mustaqil ta‘lim olish faoliyatiga tayyorlik talab qilinmasdan, balki unga mos tajribaga ega bo‘lish talab qilinadi. Buning uchun malaka oshirish va qayta tayyorlash markazlarida o‘quv jarayonini tashkil etishda mustaqil ta‘lim olish ustunligini ta‘minlagan holda ta‘lim va mustaqil ta‘lim olish uyg‘unligiga erishish mumkin. Xulosa shuki, pedagoglar auditoriyadan tashqari o‘z bilimlarini mustaqil ravishda oshirib, fanga doir zarur bilimlarni egallagan bo‘lishlari kerak. Mustaqil ta‘lim orqali o‘qitish jarayonining samaradorligini ta‘minlovchi pedagogik malakalar, siyosiy, gumanitar bilimlarni anglatuvchi kasbiy tafakkurni shakllantirish, pedagogik bilimlar tizimini egallash hamda mutaxassisligi bo‘yicha o‘qitish texnologiyalarini egallash muhim hisoblanadi.

REFERENCES

1. Jo‘rayev R., va boshqalar. Pedagog kadrlar malakasini uzluksiz oshirish mexanizmini takomillashtirish. O‘quv-metodik qo‘llanma. –T.: Adabiyot uchqunlari, 2014, –160 b.
2. Ibragimov A.A., Fayzullayeva G.Sh. Malaka oshirish kurslarida amaliy mashg‘ulotlarni tashkil qilish va o‘tkazish. Uslubiy qo‘llanma. – Samarqand.: SVXTXQTMOHM, 2020. –104 b.
3. N.Raxmanqulova. , va boshqalar. Xalq ta‘limi xodimlarining malaka oshirish kurslaridan keyingi faoliyatlarini pedagogik qo‘llab-quvvatlash. – T.: Lessonpress, 2018. –160 b